

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research
Sayı Issue 30 • Yıl Year 11 • Nisan April 2023
www.dedekorkutdergisi.com

DOI: <http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut525>

Araştırma Makalesi / Research Article

Hüseyin Atlansoy Şiirinde "Ben/Kendilik" Kavramlarının Yansımaları

Reflections of the Concepts of "Ego/Self" in Hüseyin Atlansoy's Poetry

Öz

"Ben"; geçmişten günümüze üzerinde tartışılan ve 17.yüzyılda Descartes ile bir kavram hâline gelen, Yunancada "epimelesthai sautou", yani "kendine dikkat etmek", "kendinle ilgilenmek", olarak adlandırılan bir kavramdır. Günümüzde ise ben/kendilik felsefesi, "ben"i merkeze alan ve "ben" üzerinde düşünen felsefi görüşleri ifade eder. Kavram felsefesinin yanı sıra edebiyatta da etkili olur. Türk şiirine bakıldığında bu etki görülür. Buna mukabil Klasik Türk şiirinde bu etki yok denecek kadar azdır; çünkü sanatçı bir özne değildir. Sanatçıdan önce gelenek, geleneğin belirlediği bir sanat anlayışı vardır. Dolayısıyla bu dönem şairinde bir ben/kendilik bilincinden söz etmek mümkün değildir. Şiirde birey ve psikolojisinin görülmesi Tanzimat şiiriyle başlar. Bu dönem şairleri, eserlerine şahsi duyusu ve düşüncülerini yansıtırlar. Klasik şiirdeki biz'in yerini "ben" alır. Bu dönemde Abdülhak Hamit Tarhan'da, sonraki kuşaktan Tevfik Fikret'te güçlü bir "ben bilinci" vardır. İşaretleri; Tanzimat şiiriyle görülmeye başlanan modern "ben" in ölüm, özgürlük isteği, varoluş kaygısı, yalnızlık gibi halleri Cumhuriyet şiirinde de sıklıkla yer alır. Orhan Veli'den Necip Fazıl'a, Edip Cansever, İlhan Berk gibi II. Yeni şairlerinden İsmet Özel'e ve 80 kuşağı şairlerine kadar pek çok şair ben bilinciyle hareket ederek bu mesele üzerine kafa yormuş veya şiir kaleme almıştır. "Ben" vurgusu Hüseyin Atlansoy şiirinde de kendisini güçlü bir şekilde hissettirir. Onun şiiri neredeyse "ben" etrafında döner. Bu, şairin doğrudan kendisini anlatmasıyla veya dolaylı olarak imgeler üzerinden ben'ine işaret etmesiyle somutlaşır. Atlansoy'un şiirini çözümlemede "ben" önemli bir ipucudur. Şairde "ben" bazen bir çocuk, bazen ergenliğe yeni adım atmış bir genç, bazen hasta bir genç, bazen bir yalnız, bazen de zulme meydan okuyan bir ses olarak belirir.

Anahtar Kelimeler: Ben/Kendilik Felsefesi, Ben Bilinci, Şiir, Hüseyin Atlansoy.

Abstract

"Ego"; it is a concept that has been discussed from past to present and became a concept with Descartes in the 17th century, and is called "epimelesthaisautou", that is, "taking care of yourself", "taking care of yourself" in Greek. Today, the philosophy of the "ego/self refers to the philosophical views that center the self and think reflexively on the "me". The concept is effective in literature as well as philosophy. This effect can be seen when looking at Turkish poetry. On the other hand, this effect is negligible in Classical Turkish poetry; because the artist is not a subject. Before the artist, there is an understanding of art determined by tradition and tradition. Therefore, it is not possible to talk about an ego/self-consciousness in the poet of this period. Seeing the individual and his psychology in poetry begins with Tanzimat poetry. The poets of this period reflect their personal feelings and thoughts to their works. "Ego" takes the place of we in classical poetry. In this period, a strong self-consciousness can be seen in Abdülhak Hamit Tarhan and in Tevfik Fikret from the next generation. The modern self seen with Tanzimat poetry; states such as death, freedom, existential anxiety and loneliness are also seen in the poetry of the Republic. From Orhan Veli to Necip Fazıl, Edip Cansever, İlhan Berk, etc. many self-conscious poets, from II. Yeni to İsmet Özel and the poets of the 80's generation, have thought about this issue or have written poems. The emphasis of "ego" makes itself felt strongly in Hüseyin Atlansoy's poetry. His poetry almost revolves around "ego". This is embodied by the poet's describing herself directly or indirectly pointing to her ego through images. "Ego" is an important clue in analyzing his poetry. In Atlansoy, "ego" appears sometimes as a child, sometimes as a teenager who has just stepped into puberty, sometimes as a sick teenager, sometimes as a lonely voice, and sometimes as a voice that defies oppression.

Keywords: Ego/Self Philosophy, Self Consciousness, Poetry, Hüseyin Atlansoy.

Selçuk Çınar*

Sorumlu Yazar Corresponding Author

* Doktora Öğrencisi
Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kırıkkale/Türkiye
Elmek: selcukcinar01@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4032-0693

Makale Geçmişi Article History

Geliş Tarihi: 10.03.2023
Kabul Tarihi: 21.03.2023
E-yayın Tarihi: 30.04.2023

Atıf/Citation:

Çınar, S. (2023). Hüseyin Atlansoy Şiirinde "Ben/Kendilik" Kavramlarının Yansımaları. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (30), s. 1-24.

Giriş

“Ben”, ilk çağdan günümüze kadar birçok filozof tarafından tartışılmış, üzerine kafa yorulmuş ve hakkında birçok söz söylenmiş bir kavramdır. Antik Yunan düşüncesinde “kendini bilmek” şeklinde geçen kavram, 17. yüzyılda Descartes ile bir felsefe haline gelir ve sonraki yüzyıllarda ise üzerine fikir yürütülmeye devam edilir. Eski Yunan’da, Delfi tapınağının üzerindeki “kendini bil” ibaresi keşfin ve bu zanaatın bilgisine işaret eder. “Kendini bilmek”, bir “tefekkür”den ziyade, bir eylem ve bir “teknik”tir. Sokrates, ünlü savunmasında “kendine özen gösterme ustası” olduğunu söylemektedir.

20. yüzyılın önemli düşünürlerinden Michel Foucault bu felsefeyi “Benlik/Kendilik Teknolojileri” şeklinde isimlendirir ve “bireylerin kendi imkânları ya da başkalarının yardımıyla kendi bedenleri ve ruhları, düşünceleri, hareket tarzları ve varoluş biçimleri üzerine yoğunlaşmaları ve böylece belirli bir mutluluk, arınmışlık, bilgelik, kusursuzluk ya da ölümsüzlük haline ulaşmak için kendilerini dönüştürmelerini sağlamak” şeklinde tanımlar. Foucault, 1982’de Vermont Üniversitesi’nde ‘Benlik/Kendilik Teknolojileri’ üzerine verdiği seminerde benlik/kendilik kavramlarının izini, Roma İmparatorluğu’nun ilk dönemlerinde -M.S. ilk iki yüzyıl- ve Roma İmparatorluğu’nun daha sonraki dönemlerinde -4. ve 5. yüzyıllarda- gelişen Hıristiyan ruhaniliği ve keşişlik ilkelerinde sürer. Benlik felsefesi Yunancada “epimelesthai sautou”, yani “kendine dikkat etmek”, “kendinle ilgilenmek”, “kendine özen göstermek” olarak adlandırılır. “Kendinle ilgilenmek” kuralı, Yunanlıların gözünde yalnızca kent düzeninin temel ilkelerinden değil, aynı zamanda toplumsal ve kişisel davranış biçiminin ve yaşama sanatının temel kurallarından biridir. Foucault, Roma İmparatorluğu’nun ilk dönemlerinden sonra benlik kavramının izini Roma İmparatorluğu’nun 4. ve 5. yüzyıllarına denk gelen Hıristiyanlık döneminde de sürmeye devam eder. Kilisenin aydınlanma amacıyla “ışığa ulaşma yöntemi” olarak “ben”in ifşasını kullandığını belirtir. Kefaret¹ ayini ve günah çıkarma, “ben”in ifşası için önemli araçlardır. Bu dönem manastır hayatında itaatın önemli bir yeri vardır. Burada itaat, ustanın davranış üzerindeki tam denetimi anlamına gelir, nihai bir özerklik durumunu içermez. Bu, benliğin terk edilmesi, öznenin kendi iradesinden vazgeçişidir (Foucault, Gutman, Hutton, 2001: 28-69). Bu sebeple Foucault, bu anlayışı yeni bir “benlik teknolojisi” olarak tanımlar.

1. Modern Çağda Ben Felsefesi

Günümüzde “ben felsefesi” ile “ben” kavramı üzerine düşünen felsefî görüşler kastedilmektedir. Batı düşünce tarihinde Kant, Fichte ve Schelling başta olmak üzere birçok düşünürün “ben” kavramıyla alakalı ortaya koydukları fikirler, “ben felsefesi” çerçevesinde değerlendirilir (Özgen, 2015: 190).

Batı felsefesinde “benlik”, çoğunlukla iki şekilde öne çıkar: bilginin öznesi olarak benlik ve bilginin nesnesi olarak benlik. Özne olarak etkin bir varlık olan “benlik”, nesne olarak, edilgen bir konumdadır. Rasyonalistler, benliğin genellikle özne yönünü öne çıkarırken, empiristler ise nesne yönüne vurgu yaparlar. Bu iki düşünce, benlikle ilgili

¹ Hıristiyanlık, kefareti, sadece fert veya toplumun işlediği günahları affettirmeye yönelik bir davranış olarak değil aynı zamanda Hz. Âdem’den gelen “aslı günah”ın Hz. İsa tarafından ortadan kaldırılması olarak görmektedir. Bkz. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kefareti>

bilginin özüne de yansır. Benliğin özne yönünü öne çıkaran filozoflar, özne olarak benlik bilgisinin diğer bilgilere göre daha kesin olduğunu, dolayısıyla burada doğrudan bir bilincin mevzubahis olduğunu ileri sürerler. Buna karşılık benliğin nesne yönüne vurgu yapan filozoflar ise nesne olarak benlik bilgisinin diğer nesnelerin bilgisiyle yöntem bakımından benzer olması hasebiyle aynı kesinliğe sahip olduğunu iddia ederler. Bu manada Kant, benlik konusunda rasyonalistler ile empiristlerin arasında orta bir yol benimseyerek benliğin bilgi edinme sürecindeki rolüne vurgu yapar. Kant'a göre benliğin hem varlık yapısının ne olduğu hem de epistemolojik rolü önemlidir. Kant, "ben bilinci"nin bilginin vazgeçilmez bir şartı olduğunu; bu sebeple de "ben bilinci" olmadan her türlü bilginin imkânsız olduğunu iddia eder (Yalçın, 2011: 28-29).

Yeniçağ'ın önemli düşünürlerinden Descartes, Spinoza ve Leibniz'in "ben felsefesi" üzerine ilk çalışmalarını yaparken hareket ettikleri temel noktalardan biri de, zihin ve akıl üzerine yapılan tartışmalardır. Bu tartışmalar bilhassa yaşadıkları dönemin "ben felsefesi" tartışmalarını da derinden etkiler. Adı geçen rasyonalist filozoflar, zihin ve akıl veya düşünme gücü ve tahayyül gücü arasında sınırı net bir şekilde belirlerler. Onlara göre düşünme gücü "ben"i doğruya yönlendiren salt gerçek güç olup tahayyül ve duyuşal güçler ise "ben"i düşünsel karmaşaya itmektedir (Özgen, 2015: 193-194).

Meşhur "cogito" çıkarımıyla (cogito, ergo sum: düşünüyorum, o halde varım) insanın "kendi" sine yönelik bilgisinin sahip olduğu ilk ve en kesin bilgi olduğunu iddia eden Descartes, bu bilginin sahip olduğu özellikleri (açıklık ve seçiklik) başka tüm bilgilerin kıstası haline getirmiştir. Böylece "ben bilgisi"ni bir anlamda temel hareket noktası olarak kullanmıştır (Yalçın, 2011: 28-29).

Leibniz, her "ben" in kendi içerisinde küçük bir "tanrı" gibi olduğunu düşünür ve "ben" in Tanrı ile iletişimini önemser. Ona göre "ben" bu bağı sadece ilahi aşk ile kurabilir. Bu sebeple ancak ilahi aşk "ben" e en yüksek dinginliği verebilir. "Ben", ruh/can, akıl seviyesine ulaştığında daha yüce bir şey olur ve bu, "ben" olarak adlandırılır. Diğer yandan Berkeley; zihni, farkındalık bilincine bağlar. Ona göre farkındalık, var olmak anlamına gelirken bilinç ise "Hak bilinci" anlamına gelir. Bu yaklaşımıyla Berkeley de "ben-Tanrı" arasındaki bağı önemser. Ona göre kişi, baktığı her yerde hep Tanrısallığın apaçık ve sonsuz emarelerini fark eder. O halde Tanrı veya "ben"lerin yanı başında, kişinin "ben"ine devamlı etki eden içinde yaşadığı, varlığını bulduğu "Büyük Bir Ben" in (Hak) varlığından daha kesin bir şey olamaz. "Ben felsefesi" Descartes ile başlamış Fichte ile zirveye ulaşmıştır. Fichte, "ben" in gerçek manada özgürlük olduğunu düşünür. "Ben" in en önemli özelliği özgürlük olup o, özgür olduğunun bilincindedir. Öte yandan bu bilinç refleksif bir şekilde kendi varlığının da farkında olmak anlamına gelir. "Ben" kendini özgürlük aracılığıyla mutlak olarak belirlediğinde ancak kendi olur. Schelling de "ben bilgisi"ne yaklaşımda önceleri Fichte'nin izinden gider. Fakat Schelling, "ben" in başından beri "Mutlak Ben" olduğunu düşünür. Bu şekliyle "ben", Fichte'den daha fazla Tanrı ile ilişkilidir hatta Tanrı'nın ta kendisidir. "Mutlak Ben" zihnin nesnesi yapılamadığı için asla bilinemez. Yapılması gereken tek şey, Tanrı'nın sesine kulak vermektir. Tanrı'nın söylediği tek şey "Ben benim, Ben Tanrı'yım" dır. Bu, onun kendi varlığını tabiat üzerinden söylemesidir (Özgen, 2015: 197-205).

19. yüzyılın önemli varoluşçu filozoflarından Soren Kierkegaard, "ben/kendilik" meselesini umutsuzluk bağlamında ele alır. Ona göre insan ruh/tin'dir, tin de "ben" dir.

Hüseyin Atlansoy Şiirinde “Ben/Kendilik” Kavramlarının Yansımaları

İnsan; sonsuzluk ile sonlunun, geçici ile kalıcının, özgürlük ile zorunluluğun bir sentezidir ve bu anlayış açısından “ben”, hâlâ var olamayan bir şeydir. Kierkegaard, insanî gelişimi üç evreye böler: estetik, ahlakî ve dinî evre. Estetik evre, hayatın güzelliklerinin fark edildiği; ahlakî evre, erdeme ulaşılan ve dinî evre de erdemin ötesindeki varoluşun gizeminin özü olan aşkın/müteal, sonsuz yanıyla bağlantı kurulan evredir. Elbette her insan bu aşamalardan geçerek varoluşu gereği “ben/kendi” olamamaktadır. Kierkegaard felsefesinde “ben/kendi” olabilmek için umutsuzluk temel şarttır. O, umutsuzluğun farklı şekillerinden söz etse de onun önemseydiği “Kendisi Olmak İsteyen Umutsuz Kişi”nin umutsuzluğudur. Umutsuz olan insanın “ben” olma yolunda, umutsuzluğunun bilincinde olması önemlidir. Umutsuzluk tamamen yok olduğunda “ben”, kendine yönelerek, kendi olmak isteyerek, varoluşunun gereğini yapmaya girişir (Kierkegaard, 2010: 22-23).

20. yüzyılın önemli varoluşçularından Jean-Paul Sartre, meseleye ontolojik temelde yaklaşır. Ona göre “varoluş” (existence) “öz”den (Essence) önce gelir. Bu yaklaşımın kalkış noktası “ben/benlik”tir. Peki, varoluşun özden önce gelmesi ne demektir? İnsan ilkin var olur, kendiyle karşılaşır, dünyada ortaya çıkar da ancak ondan sonra kendi kendini tanımlar, özünü ortaya koyar yani “ben”ini inşa eder (Sartre, 197: 6-7).

Yine önemli varoluşçu felsefecilerden Martin Heidegger, “Dasein” adını verdiği öznenin yapı bütünlüğünün içerisinde kendi varlığının birlik halinde var olabileceğini kendi özsel imkânları içinde hep kendi olarak var olmasıyla mümkün olabileceğini belirtir. Yani bu anlayışta yapı bütünlüğünü “bir arada tutan” “ben”dir. Bu yüzden söz konusu var olanın “ontolojisinde”, “ben” ile “kendilik” hep taşıyıcı zemin (yani töz veya özne) olarak kavranılmıştır (Heidegger, 2008: 336).

Erich Fromm da meseleye “sahip olmak ya da olmak” şeklindeki iki farklı varoluş biçimi üzerinden yaklaşır. Sahip olmak ve olmak arasındaki farka değinen yazar, çoğu zaman olmak için sahip olmak gerektiği düşüncesinin yanlışlığını belirterek tarihte birçok kanaat önderinin ikisi arasındaki farkı net olarak belirleyip olmak’ı tercih ettiklerini ifade eder. Bu tespitlere göre insan sahip olmak güdüsünden kurtularak olmak’ı tercih ettiğinde ancak gerçek benliğine kavuşabilir (From, 2019: 35).

Kısaca Fromm’a göre insanın gerçek anlamda “ben/kendi” olabileceğinin temel yolu “olmak” ilkesine göre hareket etmesidir.

2. Psikolojinin “Ben” Anlayışı

Psikolojik açıdan “ben” (kişilik), bireyin iç ve dış dünya ile etkileşime girerek geliştirdiği duygu, düşünce ve davranış örüntüleri biçiminde ifade edilir. Bu davranış örüntüleri, insana “kendi bilincine varma” imkânı sağlar. Kendi bilincine varmak, kendini bir “ben” olarak hissederek ve kendisiyle “öteki” arasındaki ayrımı belirginleştirerek kendisi olmayanın da farkında olmak, biçiminde tanımlanmaktadır. Bu sebeple “ben”, bilinç vesilesiyle, kendi varlığını ve başkasının varlığını idrak etmeye ve tanımaya çalışan bilinçli bir özneye işaret etmektedir (Efil, 2016: 52).

Meseleye Psikanaliz açısından yaklaşan, aynı zamanda adı anılan yöntemin de kurucusu olan Sigmund Freud, insan benliğini ego/ben, süperego/üst-ben ve id/alt ben şeklinde üç katmandan müteşekkil karmaşık bir yapı olarak ele alır. Akıl ve sağduyuyu temsil eden “ben”, bilinçaltındaki arzuların (içgüdü) bulunduğu alt-ben ile vicdanı

temsil eden üst-ben arasındaki çatışmayı dengelemeye çalışır. Freud, ebeveynlerin sevgi gösterme ve cezalandırma yöntemleriyle üst-ben'in temelini attıklarını, sonrasında çevrenin dayatmaları ve Oedipus Kompleksinin de etkisiyle iyice şekillendiğini belirtir (Freud, 2010: 83-91).

Freud'a göre, insanda oluşmuş bir benlik vardı, ancak bu benlik sonradan büyük oranda unutuldu. Kişinin karşı karşıya kaldığı “acı veren tercihler” ve “bir neticeye ulaşmayan çatışmalar”, genellikle bilinçdışı zihinde bastırılarak “ben” tarafından unutulur. Bilinçdışı; zihni rahatsız eden gizli, ama gene de etkin sorunlar olarak varlıklarını devam ettirir. “Ben”in bugünkü sorunlarla etkili bir şekilde baş edebilmesi, ancak geçmişteki bu gizli, çözülmemiş sorunların üstesinden gelmesiyle mümkündür. Bu nedenle, kendini bilmek-tanımak, bilinçdışı zihnin hafızasından, acı veren yaşantıların ya da çözülmemiş çatışmaların kaybolmuş hatıralarını geri getirmekle mümkündür (Foucault, Gutman, Hutton, 2001: 28-69).

3. İslam Felsefesinde “Ben” Kavramı

İslam felsefesinde ise “ben/kendilik” üzerine yürütülen düşüncelerin merkezinde Tanrı vardır. Gazali'ye göre Tanrı'yı bilmenin ön şartı “ben”i bilmek ya da kendilik bilgisidir. Çünkü insana kendilik'ten daha yakın başka bir “ben” yoktur. Gazali, kendilik bilgisini elde etmek için insanın kendi hakikatine yönelmesi, dünyadaki varoluşunu anlamaya çalışması gerektiğini belirtir. Peki, hakikat nerededir? Gazali'ye göre hakikat insanın batınındadır yani içindedir. Onun merkezi de kalptir. Gazali, kalp derken aslında hakikati kastetmektedir (Gazali, 1992: 14-15).

Bu manada tasavvufta da merkezde kalp vardır. Kalp, “ben” olma makamıdır. Kalp makamına girmek, gayret ve aşk olmadan mümkün değildir. Ayrıca kalbe yoğunlaşmak, “ben”in keşfi için gerekli bir yoldur. Tasavvufta bu nedenle uykudan uyanmak ve kalbi cilalamak kavramları oldukça önemlidir. Çünkü “Sonsuz Ben”in sınırlı “ben”de yansıtacağı yer kalptir. Yoğunlaşmak, istiğrak, dikkat, himmet, uyanık olmak, en önemlisi samimiyetle ve tüm benliği ile Tanrı'ya yönelmek bu yolun temel teknikleridir. Tasavvuf düşüncesinde “Ben”, tektir. Bu sebeple tasavvufa göre en büyük hata ve kötülük ikiliktir. “Ben ve O” biçimindeki bir anlayış Tanrı'ya ortak koşmak (şirk) kabul edilir. O halde insanın nefsinden vazgeçmesi tasavvuf felsefesinde en önemli ilkedir. Bu manada benliği yok etmek, tasavvufun özüdür. Büyük İslam bilgini İbn-i Sina da kalp meselesinde benzer bir yaklaşım geliştirir. O, boşlukta asılı duran ve hiçbir duymasal algısı olmayan bir insanın “ben” bilincine sahip olabileceğini, bu nedenle de bedensiz “ben” bilincinin mümkün olduğunu ifade eder. Dolayısıyla İslam düşüncesinde kalbin veya ben bilincinin “ben” olmayan bir nesneye ihtiyacı olmadığı fikri hâkimdir. Diğer yandan, ben bilincinin olgun bir manada gelişmesi için aşamalı bir şekilde ve devamlı olarak bir “nesne olmak” ya da nesnelere sahip olmak arzusundan uzaklaşması mecburidir. Öyle ki Farabi de gerçek ben bilincinin mutluluğu elde edebilmesi için nesneye sahip olma bilincini bütünüyle terk etmesi gerektiğini belirtir. 14. yüzyıl İslam düşünürlerinden El-Cili için de “Gerçek Varlık” a göre kalp yüze tutulan bir aynadır. Yani kalbin gerçek varlığı, aslında Hakk'ın bir görüntüsüdür. Evren her an sürekli bir değişim halindedir. Evrende gerçekleşen bu değişimin görüntüsü kalbe yansır ve kalp de onunla birlikte değişir. Bu değişime aks (aksi, karşıt, tersi) veya kalp denir. Bu sebeple ben bilgisi bir anlamda kalp bilgisine indirgenmektedir (Özgen, 2015: 193- 210).

4. Türk Şiirinde Ben/Kendilik Kavramlarının Ele Alınışı

Klasik dönem şiirinde sanatçı bir özne değildir. Sanatçıdan önce gelenek ve o geleneğin belirlediği bir sanat anlayışı vardır. Klasik şiirde, “içten bir uygunluk” olduğu için bir şair başkasının sözü üzerine kendi sözünü söylemekte bir sakınca görmez; hatta bunu bir hüner olarak kabul eder. Dolayısıyla günümüzden bakıldığında “tek bir benliğin geniş zaman içinde bir konuşma manzarası” görmek mümkündür. Yine bu şiir anlayışında gelenek de bir özne haline gelip anlatıcı özelliği kazanır. Burada artık konuşan şairin benliği değildir. Bu sebeple Klasik şiir için “gayrişahsilik” kelimesi uygun bir kavramdır. Şairlerin kendi isimleri yerine mahlas kullanmaları da buna misal olarak verilebilir. Her ne kadar kasidelerin fahriye bölümlerinde, şairler kendilerini övüyor gibi görünse de burada da bir ben/kendilik algısından söz etmek mümkün değildir. Çünkü her şair aynı sıfatlarla yani özgün olmayan bir dille ve gerçek kişiliğini yansıtmakla ilgili duygu, düşünce ve söylemlere yer verilmeden şahsını -aslında dolaylı bir şekilde sanatı- övmektedir (Karadeniz, 2018: 416).

Buna mukabil Ali Fuat Bilkan, Klasik edebiyatta “ben” merkezli bir şiirden söz eder. Kendisini en üstün şair olarak gören Nef’î, şiirlerinde “ben” zamirini sıkça kullanarak diğer şairlerden ayrı bir noktada durur. Şairin divanındaki yirmi dokuz gazelin kafiye ve/veya redifleri “ben” zamirinden oluşur. Bilkan, Nef’î’nin kasidelerinde fahriye bölümünün önemli bir yer tuttuğunu; padişah, vezir veya devlet büyüklerinden birini övmek amacıyla yazdığı kasidelerinde dahi, şairin asıl maksadının kendini övmek olduğunu belirterek şiirde bir ferdileşmeden söz eder. Yine Bilkan’a göre Sebki Hindî’nin etkisiyle Nef’î, Nâilî, Nâbî, Nedîm, Şeyh Gâlip gibi şairlerde şiir artık her şairin duyuş ve zekâsına göre biçimlenerek geleneksel anlayışın dışında ferdileşen bir zemine yönelmiştir (aktaran Kalkışım, 2010: 146).

Elbette “ben” meselesinde genelin dışına çıkabilen şairler vardır. Fakat bütün bunların toplamından Klasik şiirde tam bir ben/ kendilik algısının olmadığı sonucuna varmak mümkündür.

Şiirde birey ve psikolojisinin görülmesi Tanzimat şiiriyle başlar. Bu dönem şairleri eserlerine şahsî duyuş ve düşüncelerini yansıtır. Şahsî tecrübenin önem kazandığı bu dönemde Klasik şiirdeki “mutlak”, yerini her şairin kendisinin yarattığı “mutlak”a bırakır. En önemli noktalardan birisi Klasik şiirdeki “biz”in yerini “ben”in almasıdır (Tanpınar, 1988: 270).

Abdülhak Hamit Tarhan, kendisinden önceki şairlerden farklı bir şekilde “ben”i işleyerek, şiire “birey”in bakış açısını getirdi. Elbette Tanzimat’ın diğer şairlerinde de ben bilinci vardı. Örneğin Hamit’te görülen ben bilinci ile Namık Kemal’de görülen ben bilinci farklıdır. Namık Kemal, toplumu kendi varlığına tercih ederken Hamit’te ise esas olan kendi varlığıdır. Hamit, meselelerini felsefi olarak şiirlerine yansıtır. O, Türk şiirinde ilk kez kendinden söz etme cesaretini gösteren şairdir. Onun şiirlerinde yer alan insan, ferdî sorunlarıyla baş başa kalmıştır. Bu, “ben”ini algılamaya çalışan ve bu yolda sorular soran bir bireydir (Kanter, 2007: 184-185).

Servet-i Fünûn şairlerinden Tefik Fikret’te de “ben” merkezli şiirler görmek mümkündür. Mehmet Kaplan, *Tefik Fikret* adlı eserinde şairin şiirlerini farklı başlıklar altında inceler. Bu başlıklardan birisi de “kendi ‘ben’ini, duyuş tarzını anlattığı şiirler”dir. Kaplan, bu konuda özellikle “Sahaif-i Hayatımdan” şiirini örnek verir. Şairin

hakikatten çekindiğini, kâinatın sınırsızlığının kendisini korkuttuğunu, her dalganın adeta kendisine anlamadığı bir manayı haykırdığını söylediğini belirterek bunu mizacına bağladığını ifade eder. Fikret, özellikle 1896-1900 yılları arasında yazdığı şiirlerde kendi ben'ini son derece mustarip ve kötümser tasvir eder (Kaplan, 1986: 16).

Cumhuriyet sonrası Türk şiirinde bütün şairlerin "ben"e farklı bir duyarlılıkla yaklaştıkları bilinen bir durumdur. Şairlerin kendi duyuş ve görüşleri çerçevesinde yazdıkları şiirlerde bir ben bilincinin olduğunu söylemek mümkündür. İşaretleri Tanzimat şiiriyle görülmeye başlanan modern ben'in ölüm, özgürlük isteği, varoluş kaygısı, yalnızlık gibi halleri Cumhuriyet şiirinde de sıklıkla işlenir. Bu anlamda Orhan Veli Kanık, önemli veriler sunar. Onun şiirindeki "ben" Cumhuriyet sonrası arzu edilen modern birey/özne'dir. Orhan Veli "ben" tanımını yapmaya defalarca girişmiş bir sanatçı olarak özne olmanın, var olmanın, yaşamanın ve ölmenin sancılarını şiirlerinde sıklıkla dile getirir. Hegelci öznenin oluş aşamaları olan yalnızlık, öteki ben arayışı, doğa üzerinden nesneleşerek "ben"e erişme gayreti, onda tam anlamıyla ve fazlasıyla mevcuttur. "Ben" olduğunu düşünmek Orhan Veli'nin varoluş yolculuğunda sıkça uğradığı bir noktadır. Şair, bazı şiirlerinde "ben" olarak görünen özneyi dile aktarırken bazı şiirlerinde de özneyi doğasına yabancılaştırarak doğanın döngüsel tarihiyle bir gerçeklik kurmaya çalışır (Ulus, 2019: 69, 74).

Necip Fazıl Kısakürek'in şiirlerinde de güçlü bir ben bilinci vardır. Özellikle "Ben" adlı şiirde varoluş sorununa çözüm arayan yani şairin deyimiyle "Mutlak Hakikati arayan" "ben" buna güzel bir örnektir (Altunkaya, 2013: 138). Onun şiiri hiç şüphesiz bir "ben" şiiridir. Çünkü ilk şiirlerinden başlayarak bütün şiirlerinde "ben" kavramının, benlik şuurunun hâkim olduğu, aksi bir düşünceye meydan vermeyecek ölçüde açık ve kesindir. Dava ve cemiyetle ilgili ideolojik şiirlerinde bile benliğin geri çekilmediği sadece yer yer biraz daha farklı bir şekle büründüğü görülür (Hancıoğlu, 2013: 234).

İkinci Yeni şiirinde genellikle huzursuz bir "ben" öne çıkar. Bu sebeple acı, yalnızlık, yabancılaşma, huzursuzluk İkinci Yeni şairlerinin en çok işlediği temalardır. Bu şairler içerisinde İlhan Berk, ben'i imgesel bir zindan gibi algılamının yanı sıra sıkıntılarında, huzursuzluklarından kaçtığı, sığındığı bir yer olarak somuta indirgeyerek gövde, beden karşılığında ele alır. Berk, "ben"i sıkıntı temasıyla aynileştirerek "huzursuz ben"i somutlaştırmış olur. Örneğin "Ben" başlıklı tek satırlık şiirinde "Ben sıkıntıyım." diyen şair "sıkıntı"yı adeta kimliği, adı haline getirir. Ayrıca şair, "Kendimi yeryüzünün en sıkıntılı insanlarından biri diye düşünürüm. Kendimi böyle tanımlamamın elbet birçok nedenleri var. Bir şiirim (tek satırlık bir şiirim) adı da BEN." demekten geride durmaz (Sarıkaya, 2014: 275).

E dip Cansever de kendilik-ötekilik diyalektiği bağlamında "ben" temasını işlemektedir. Genel hatlarıyla iki ayrı görünüm arz eden fakat esas olarak bir bütün olan Cansever şiiri, kendilik-ötekilik diyalektiğini içeren bir şiirdir. Kendilik-ötekilik diyalektiği, şairin kısa ve uzun şiirlerinde hem ayrı ayrı hem de kısa ve uzun şiirlerinin birbiriyle kurduğu diyalektik ilişki olarak tezahür eder. Diğer bir ifadeyle şairin kısa şiirleri, kendiliği; uzun şiirleri, ötekiliği; kısa ve uzun şiirleri ise birlikte kendilik-ötekilik diyalektiğini ortaya koyan metinlerdir (Öcal, 2013: 117).

Son dönemin önemli şairlerinden İsmet Özel, şiir üzerine düşünen bir şairdir. *Şiir Okuma Kılavuzu* adlı eserinde şiir ve kendilik arasında ilişki kurmaktadır. Ona göre insan

Hüseyin Atlansoy Şiirinde “Ben/Kendilik” Kavramlarının Yansımaları

kendi öneminin farkına vardıkça şiirin de önemi artmaktadır. İnsan kendini başkasına yansıtarak görmek istediğinde şiire başvurur. Bu manada şiir, insana kendini tanıyabilme imkânı sunmaktadır. İnsanın kendi olabilmesi ancak kendi hakkında bir bilgi, bir bilinç edinmesiyle mümkündür. Bunun da yolu şiire gereken değeri vermekle mümkündür (Özel, 2018: 31-32). Özel’e göre, kendini tasarlama ihtiyacındaki insan şiirle içli dışlı olmaya can atar. Kendini bilen insan da gittikçe azalmayı öğrenir. Kendilik bilgisi insana, insanlara olan ihtiyacı arttırır. Kendini bilen insan yardımın insanlardan gelmeyeceğini bilir (Tüzer, 2008: 88). İsmet Özel’in şiirlerine, yukarıdaki görüşlerinin ışığında bakmak, şiirindeki “ben” meselesinde doyurucu sonuçlar vermektedir. İsmet Özel kadar sakınımsız, imgelerin, sembollerin arkasına gizlenmeden “ben”ini şiirinin malzemesi yapan başka bir şair bulmak güçtür. İsmet Özel, şiirine hem bedensel/somut hem de ruhsal/psikolojik benliğini dâhil ederek neredeyse hep kendisini anlatmıştır (Kaya, 2014: 96).

Haydar Ergülen’in şiirlerinde de “kendilik bilinci” bir tavır olarak belirir. Şair, şiirini kendini sorgulamada genellikle kendini dışsallaştırıp bir “öteki-ben” kurma ile oluşturur. Diğer şairler gibi Ergülen de karşısına yine kendi “ben”i olan bir “öteki” alır ve ona seslenir. Onun benlik algısı çoğunlukla “ben-öteki” denkleminde oluşur. Onun şiirinde var olan “ben” ve kendiliğin birlikteliği onun varoluşsal bilince sahip olduğunun kanıtıdır. “Ben” ve kendiliğin kavram olarak ayrıldığı düşünülürse şairin ego ve kendiliği şiirlerinde beraber kullandığı söylenebilir. Bu; kimi zaman kendini sorgulama, kimi zaman da narsisistik bir tavırla “ben”ini yüceltme şeklinde belirir. Heinz Kohut ‘*Kendiliğin Çözülmesi*’nde kendiliğin narsisist merkezli ele alınmasına değinirken “öteki ben” aktarımı ya da ikizlikten bahseder. İkizlik, bireyin büyülenmesi kendiliği aktarmadaki canlılığı olarak tanımlanır. Ergülen de şiirlerinde takma adlar kullanmak, başkasının yerine şiir yazmak ve kendini başkalaştırarak şiir yazmak suretiyle bu ikizliği çoğaltmıştır (Aka, 2010: 160).

Bütün bu açıklamaların sonucunda Tanzimat şiirinden bu yana Türk şiirinde güçlü bir “ben bilinci”nin olduğunu, bunun yer yer narsisistik boyutlara ulaştığını söylemek mümkündür.

5. Hüseyin Atlansoy’un “Ben”e Bakışı

“Ben” vurgusu Hüseyin Atlansoy şiirinde de kendisini güçlü bir şekilde hissettirir. Onun şiiri neredeyse “ben” etrafında dönen bir şiirdir. Şairdeki bu tutum doğrudan kendisini anlatmasıyla veya dolaylı olarak imgeler üzerinden kendi “ben”ine işaret etmesiyle somutluk kazanır. Turan Karataş da bu meseleye temas ederek Atlansoy şiirinde “ben”in çok baskın olduğunu ve bu şiiri çözümlemede “ben”in önemli bir ipucu olacağını belirtir (Karataş, 2006: 75). Bu manada Atlansoy’un bir yazısında belirttiği gibi “şair şiirinden, şiir şairinden bağımsız değildir.” (Atlansoy, 2006: 71).

Osman Özbahçe, *Hece* dergisindeki bir yazısında Atlansoy şiirinin temel özelliklerinden birisinin modern zamanın akrep sokuculuğundan zehirlenen bir bireyin sabırla kendisini onarması olduğunu belirtir. Atlansoy bu yaklaşıma uygun olarak şiirle kendi “ben”ini onarma peşindedir. Yine aynı yazıda Atlansoy’da göz imgesinden söz ederken onun gözünü bir konuşma aracı olarak kullandığını ve onda doymak bilmez bir konuşma arzusu olduğunu da ifade eder. Bu isteğin gerisinde yalnızlık, kuşatılmışlık,

karşındakine cevap verme ve kendini anlatma ve bütün bunlardan kaynaklı kendini sahil olarak yeniden kurma iradesi olduğunu belirtir (Özbahçe, 1999: 45-46).

Atlansoy'un "kendini anlatma"sı şiire özgeçmişini, hatıralarını, aile çevresini, tanıdıklarını en önemlisi de kendi "ben"ini dâhil etmesiyle gerçekleşir. Bu çerçevede onun doğrudan kendisinden söz ettiği ya da "ben"ini dâhil ettiği veya birinci tekil şahıs ekleriyle "ben"e işaret ettiği şiir toplumu iki yüz civarındadır. Atlansoy'un bu yaklaşımı "genellikle kendine bakan, kendini bir yerlere yerleştirmeye çalışan veya kendini çözmeye çalışan bir şair" olduğu yönünde bir değerlendirmeye konu olmuştur (Kahraman, 1992: 22).

Buna karşılık Karataş, onun şiirini besleyen duygu olarak "ben" in bir egoizm ve kendini ululama maksadı taşımadığını ifade eder. Fakat Atlansoy şiirinde "ben" sözünün ve aynı anlama gelecek kelimelerin, imâların sıkça kullanıldığını ve bunun şiiri adeta boğduğunu "Yolcu" ve "Kozmoloji Öğretileri" metinlerini örnek vererek belirtmeyi de ihmal etmez (Karataş, 2006: 75).

Mehmet Uçar da şiirin Atlansoy'un kendi "ben"inden doğduğuna ve sis perdesiyle örtülü olduğuna işaret eder. Şairin şiir dünyasının kapılarını aralamak, sis perdelerini dağıtmak için onun "ben"ine doğru bir yolculuk yapmak ve hatta şairi yakından tanımak gerekir. Uçar, Atlansoy'un şiirde başarılı olmasını da şiirinin temelinde "ben" olmasına ve şiirini de "kendiliğinden" söylemesine bağlar (Uçar, 2004: 106-107).

Atlansoy, *İpek Dili* dergisinde dört kısma ayırdığı "Poetika" başlıklı metninin ilk bölümüne "kendiliğindenlik" başlığını koyar. Ona göre şair kendine bakan insandır. Şairin kendine bakışını anlamlandırması, kendisinin ve dünyanın imgesini anlamlandırmada neredeyse merkezi bir öneme sahiptir. Bu, "kendi"ne bakış şairin/sanatçının kendisini niçin, nerede, nasıl ve ne zaman konumlandığı sorununu bünyesinde barındırmaktadır. Bu soruna estetik ve etik planda ciddi bir cevap veremeyen şairin işi zordur. Atlansoy bu noktada -sahicilik ve sahillik kavramlarını da işin içine dâhil ederek- bu soruna cevap verebilmenin bir yolu olarak "kendiliğindenlik" kavramını gündeme getirir. Bu kavram, sahillik bakımından şiirin gün yüzüne kendiliğinden çıkmasına işaret etse de yine Atlansoy'un "şair kendine bakan insandır" tanımlamasıyla şiirdeki ben/kendilik bilgisine de doğrudan gönderme yapmaktadır (Atlansoy, 1997: 2).

Bir başka yazısında Atlansoy, ben-benlik/kendilik ve ayna arasında ilişki kurar. Şaire göre "biz" aynası taşıyarak (yani kendilik bilgisine ulaşamayanlar) yaşayanlar, biz'i oluşturan unsurları yitirdiklerinde kimse(ler)siz kalabilirler. Fakat buna mukabil "ben" aynası taşıyanlar ise "sen" ve "o" aynalarını "kendilikleri" içinde yitirirlerse -ki büyük bir lütuf olabilir- "ben" aynası taşar. Ben'in taşmasını benlik oluşumu için önemli bulan şaire göre "ben" in bilgisine erişenleri bekleyen ise aynaların yalın ve sır(sız) yanıdır, yani yalınlık ve yalnızlık (Atlansoy, 2005: 57).

Atlansoy'da "ben" bazen bir çocuk, bazen ergenliğe yeni adım atmış bir genç, bazen hasta bir genç, bazen bir yalnız, bazen de zulme meydan okuyan bir ses olarak belirir. Bu makalede şairin *Yüzümdeki Eşik* (1982-2015) adlı Toplu Şiirleri ve *Ya Sinek Sekiz Ya Buhurumeryem* (2018/2. basım) kitabından hareketle "ben" in görünümüleri tespit edilmeye çalışılacaktır.

6. Hüseyin Atlansoy’un Şiirinde Ben/Kendilik Kavramları

Atlansoy’un, “Metropol-İten Şarkı” adlı şiirinde “ben” iki farklı okumaya uygundur. Basit bir okumayla şair tarihteki bazı bilinen simalara gönderme yapmakta hatta kendini onların yerine koymaktadır. İkinci olarak Atlansoy bir nevi semboller üzerinden poetik bir yaklaşım sergilemektedir. O, şiire yeni başlayan genç bir şair olarak kendisiyle tarihteki ünlü gezginler Kristof Kolomb, Macellan ve Evliya Çelebi² arasında bir benzerlik kurar. Şair, şiir alanında -Kolomb’un keşiflerine benzer- sahih bir şiire ulaşabilir ya da - seferini tamamlayamayan Macellan gibi- adı bilinmeyen birisi de olabilir. Şair, kendisini -en azından şiirin yazıldığı dönemde- Macellan’a yakın bulsa da aslında şiirde edindiği yerle “Kristof Kolomb” olduğunu göstermiştir. Öte yandan şair, belki İstanbul ve Eskişehir arasındaki gidiş gelişlerden hareketle kendisini bir gezgin gibi görmekte fakat yaşadığı çağ ile kendisi arasındaki uyumsuzluğu da “Trafiğin hayat hakkı tanımayacağı bir yeni Evliya Çelebi” dizesiyle belirginleştirmektedir:

“Benim Kristof Kolomb gezginciliğimse boşuna, biliyorum
değil yanlışlıkla Hindistanı bulmak Hindistan yerine
göremeyeceğimi bir masum balina ve köpüklü bir gülümseme
yorgun gezginciliğimde
/Hem Macellan gibi boyumuzun ölçüsünü almak da var
Uzakdoğuda
Ya da
Trafiğin hayat hakkı tanımayacağı bir yeni Evliya Çelebi
olmakta/” (Atlansoy, 2016: 18)

“Rutubet” adlı şiirde şairin yine çevresiyle bir uyumsuzluğu söz konusudur. Burada da poetik bir yaklaşımla şairin kendi şiirine gönderme yaptığı görülmektedir. Şairin sözlerine yani şiirine yağmur damlacıkları karışır; ama bu sözler aynı zamanda her şehir bandosuna uymayan şarkılar gibidir. Şiirin devamında Atlansoy, hastalık sebebiyle kullandığı ‘onadron’ ilacını anarak hatıralara gönderme yapar. Atlansoy’da bu gibi hastalık ya da farklı hatıralara atıf sıkça görülür:

“Yağmur damlacıkları usul akarken sözlerime
gülüşümü saçlarıma iletiyorum ellerim ıslanıyor
her şehir bandosuna uymaz adım şarkılar söylüyorum
yağmura paralel küçük bir sevgi denemesi gözlerimde
ıslanıyor yanaklarım sanki sözlerimi duvarlara asmışlar
sivil bir arabesk çalınıyor ne yapayım pişti mi?
hemen bir uyku çekiyorum iskambil destesinden
laf aramızda kare as çıksa üzüleceğim
neyse... korkum yersiz merhem değil mendil kullanıyorum

² Kristof Kolomb (1451-1506), Cenovalı kaşif, gezgin ve ilk sömürgeci kaptan. İspanya’nın Katolik Kralları himayesinde Atlas Okyanusu’nu aşan dört sefer yaptı. Bu seferlerinde Hispanyola Adası’nda, Yeni Dünya’daki İspanyol Kolonizasyonu’nu başlatan kalıcı yerleşimler kurdu. Ferdinand Macellan (1480-1521), Portekizli denizci, gezgin ve kâşif. İspanyol İmparatorluğu’nun desteğiyle denize açıldı. Macellan son yolculuğunu tamamlayamadan Filipinler’deki Mactan Savaşı’nda öldürüldü. Ancak daha önce ziyaret ettiği Baharat Adaları’nın ötesine giderek tüm meridyenlerden geçen ilk insanlardan olmayı başardı. Evliyâ Çelebi (1611-1685), 17. yüzyılın önde gelen gezginlerindedir Elli yılı aşkın süreyle Osmanlı devletinin Avrupa, Batı Asya ve Mısır topraklarını gezmiş, gördüklerini de Seyahatnâme adlı 10 ciltlik eserinde toplamıştır.

Onadron bakınıyorum etrafıma bir yanıma sis alıyor...
bir yanıma ses alıyor birazını da masa üstündeki çay.” (Atlansoy, 2016: 22)

“Sona Eren Vals” adlı şiirde de “yakacak sizi yakacak kömür gözlerim” dizesiyle “ben” bir meydan okuma şeklinde ve çoğunlukla birinci tekil şahıs ekiyle kendisini gösterir. Bu ve buna benzer dizelerde ve hakkında yazılan birçok yazıda da ifade edildiği gibi Atlansoy zulme karşı öfkeli bir şair eğilimi gösterir.

“Hep bir sözü gizler gibiyim
Aşikâr olanı söyler gibiyim
Ben ki seni sever sever gibiyim
Hep yolunu -Oley- gözler gibiyim
Yakacak sizi yakacak kömür gözlerim
Yandıkça parıldayan bir elmas gibiyim.” (Atlansoy, 2016: 129)

“Teras” adlı şiirde bozulan dostluk ilişkilerinden memnun olmayan bir “ben” vardır. Kendisiyle yapılan bir söyleşide dergi ortamlarıyla ilgili sorulan bir soruya “Dergi ortamları 1980’li yılların başında aynı zamanda arkadaşlık ortamlarıydı. Dostluk ortamlarıydı.” (Yurtoğlu, 2011: 76) şeklinde bir cevap verir. Buradan da şairin dostlukları önemseydiği anlaşılmaktadır. Atlansoy, dostluğun buğusunun bozulmasından şikâyetçidir; fakat bir yandan közlenen dostluklar da ona umut vermektedir:

“Buğusu bozuldu dostluğun
Gözlerimden terkedildim
Bak! Bu benim aynam
bu benim.
Sarıya boyanmış saçlarıyla
esmerliğime karışmak isteyen
küfür, istihza, pazarlıklar
giremiyor sırrına alaca kanatlarımın
Oysa kırıldım ben yeni içinde şehrin
kollarım yorgun, üstelik dumanı yükseliyor
bakır mangal üzre közlenen dostlukların” (Atlansoy, 2016: 132)

“O Polis Kızını Bana Vermez” adlı şiir sevdiğine ulaşamayan bir “ben” konumundadır. Elbet burada şiirin adı sembolik bir anlatım için de seçilmiş olabilir. Şairin sevdiğine ya da istediği bir şeye erişememesi için farklı engelleri vardır. “Polis”in bir “erk”i temsil ettiği düşünülürse şair erkten onay alamamasını bileğindeki kurşun izine ve piyano çalamamaya bağlamaktadır. Ayrıca piyano ve kanun kavramlarıyla bir medeniyet ayrımı bağlamında “ben” vurgusu da kendini hissettirir:

“O polis kızını bana vermez
Üstelik iki kurşun izi var bileğimde
(...)
Piyango bize çıkmaz -mümkünü yok
Hem bilet almıyoruz
Hem onca güzel konuşmamız boşuna
Biz patron piyano çalamıyoruz.
Kanun çalmak içinse yaşım geç patron” (Atlansoy, 2016: 161)

Hüseyin Atlansoy Şiirinde “Ben/Kendilik” Kavramlarının Yansımaları

“Bir Zabitan Harp Hatıraları” adlı şiirin ikinci bölümü “haşim” başlığı ile Ahmet Haşim’e gönderme yapılır. Şair, Haşim’i anlatıyor gibi görünse de aslında yine kendini anlatmaktadır. Yani Haşim, burada şairin kendisine tuttuğu bir ayna gibidir. Atlansoy kendi şiiri ve hayatı ile Haşim’in şiiri ve hayatı arasında bir benzerlik kurar. Şair, şiir yolculuğunu kendisinin olmayan bir şiiri aramakla uğraşan ve bu manada da Haşim’e benzeyen bir “ben”in yolculuğuna benzetir. Burada şairin şiir konusunda devamlı bir arayış içerisinde olduğu anlaşılabilir. Ayrıca “fotoğraflarla meşgul olamam” ifadesi hem Haşim’in çirkinliğini(!) bahane ederek fotoğrafa mesafeli oluşuna hem de Atlansoy’un kendisinin fotoğrafa olumsuz bakışına bir göndermedir:

“benim olmayan şiiri aramakla uğraşırken
bütün bir ömür ihtiyat zabiti Haşim gibiyim
korkarım haşmetinden kızıl akşamların sahibinin
arasıra ben arap için dua etmenizi dilerim
hamiş; fotoğraflarla meşgul olamam mirim” (Atlansoy, 2016: 209)

“Kılıç ve Kadeh” şiir serisi tarih, Balkanlar gibi konuları odak noktasına alır. Kılıç ve Kadeh-I adlı şiirde Haçlı Seferleri, Balkanların yanı sıra şair kendi aile köklerine de gönderme yapar. 20. yüzyılın başında Balkanların Osmanlı Devletinin elinden çıkmasıyla Müslüman ahalinin yaşadığı zulümlerden mülhem “büyük dedem-mazlumdur ismi” diyen şair ailesinin Balkan kökenli olduğunu ima eder:

“/büyük dedem-mazlumdur ismi
yeşil bir boşluğa yürümüş, rivayet, belki
bir diğeri aldanmış çiftçi
tunç bir büste şapka giydirir,
Şumnuyu bilir misiniz
ya Selanik’i” (Atlansoy, 2016: 231)

“Nisan; Olmayan Ablam” adlı şiirde “zaman” meselesi üzerinde durulur. Şiirin adı doğrudan şairin kendisiyle ilgilidir. “Bir evin bir oğlu olan” yani ablası olmayan Atlansoy “nisan” ayında doğmuştur. Şiirde tek kardeş olmanın hüznünü hissetmek mümkündür. Nisan ayı sıcaklığı ile şairde ablası varmış hissi uyandırır da şair bu hisse kendisini fazla kaptırmaz:

“nisan;
size ablanız olduğunu hissettirerek gelir.
böyle oldu bittilere gelmem beklenilmemeli
bir evin bir oğlu olan bendenizden.
çile bitti!
kediler yakın güneş uzaktır.” (Atlansoy, 2016: 256)

“Gizleyen Özne” adlı şiir, felsefi bir derinlikle “ben” meselesinin işlendiği ilk şiirdir. Atlansoy, 2005’te yayımlanan *Karşılama Töreni* kitabıyla birlikte özne/kendi/kendilik kavramları üzerinden felsefi bir yaklaşımla “ben” meselesine yoğunlaşır. Şiirin temel kavramlarından birisi “özne”dir. Kavram, modern felsefede “algı, tasarım, izlenim, düşünce ve duylara dayanak olan, düşünen, hisseden, bir şeylerin bilincinde olan ben ya da zihin; bilginin temeli olan rasyonel ve iradî varlık” (Cevizci, 2000: 263) şeklinde tanımlanırken; bir dil bilgisi kavramı olarak “bir cümlede

bildirilen işi yapan, yüklem bildirdiği durumu üzerine alan kimse veya şey, fail, süje" anlamında kullanılır. Şiirde "özne" kavramı iki manayı da kapsar.

20. yüzyılın önemli düşünürlerinden Michel Foucault da "özne"yi iktidar bağlamında ele almaktadır. Foucault, özne üzerindeki iktidar baskısına itiraz ederek özgürlükçü bir yaklaşım göstermektedir:

"(...)Bu iktidar biçimi bireyi kategorize ederek, bireyselliğiyle belirleyerek, kimliğine bağlayarak, ona hem kendisinin hem de başkalarının onda tanımak zorunda olduğu bir hakikat yasası dayatarak doğrudan gündelik yaşama müdahale eder. Bu, bireyleri özne yapan bir iktidar biçimidir. Özne sözcüğünün iki anlamı vardır: Denetim ve bağımlılık yoluyla başkasına tabi olan özne ve vicdan ya da özbilgi yoluyla kendi kimliğine bağlanmış olan özne. Sözcüğün her iki anlamı da boyun eğdiren ve tabi kılan bir iktidar biçimi telkin ediyor." (Foucault, 2014: 63).

Atlansoy, hem kendi hayatı boyunca hem de yazdıklarıyla "biçimlenen özne" olmayı reddetmiş bir şairdir. İktidardan uzak durması ve yeri geldiğinde -kendi ifadesiyle- "elindeki tek koz olan sözüyle" itiraz etmesi bunun en açık delilidir.

Felsefe ve bilim tarihçisi İhsan Fazlıoğlu da insanı çıkış (doğum) ile dönüş (ölüm) arasındaki bir var-olan şeklinde tanımlar. Bu var-oluş sürekli hareket halinde olmayı da beraberinde getirir. İşte insanın bütün çabası bu hareketi anlamlı kılmaktır (Fazlıoğlu, 2015: 44). Bu noktada Atlansoy'un bir şair olarak hayatı anlamlı kılma çabasının temelini şiir oluşturur. Şiirde geçen "Okumaz yazmaz biri olsam/Kayıtsız bir yabancı örneğin" dizeleri de bu çabanın farklı bir yansıması olarak görülebilir. Kişi, doğumunda sonra bebeklik, çocukluk, gençlik, eğitim, meslek hayatı gibi farklı duraklardan geçerek hayat içerisinde özgür bir birey olarak var olur. Bu duraklar, onun "ben"ini oluşturan önemli unsurlardır. Fakat Atlansoy, yukarıdaki dizelerden ve şiirin tamamından anlaşılacağı üzere sonradan edindiği bütün etiketleri terk edip gerçek "ben"e ulaşmak niyetindedir.

Bu manada "ben bilinci"nin olgun bir biçimde gelişebilmesi için bireyin "nesnelere sahip olmak" hırından kurtulması gerekir. Bu konuda ünlü İslam düşünürü Farabi de gerçek "ben bilinci"nin mutluluğu kazanabilmesi için "nesneye sahip olmak" bilincinden tamamen uzaklaşması gerektiğini ifade eder (Özgen, 2015, s. 193).

Bütün bunlardan sonra şiirin ilk dörtlüğüne bakıldığında şairin gerçek "ben"e ulaşmak için nesnelere sahip olmak hırından vazgeçme isteği açıkça görülebilir. Şair bu manada okuma-yazma bilmemeyi yani ümmî bir insan olmayı önemsemektedir.

Bununla beraber şiirdeki "Evreni içinde gizleyen özneyim ben" dizesi Şeyh Galip'in "Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen" dizesini hatırlatır. "İçinde evreni gizleyen varlık" ve "zübde-i alem/alemin özü" nitelermeleri insana yaklaşımın benzer noktalardan hareket edilmesiyle ortaya çıkar. Bu anlamda iki şairin de canlılar içerisinde insanı en değerli varlık olarak görme yaklaşımı, Mustafa Kara'nın "İnsan-ı Kamil, âlemin özü ve özetidir." (aktaran, Yavuz, 1997: 103) yorumuyla anlam bakımından bütünlük kazanır. Şiirin son bölümünde şair "Açıkça gösterilen simge" dizesiyle insanın evrendeki bazı şeylerin simgesi olduğunu belirtir. Yukarıda da ifade edildiği gibi insan, hayatı anlamlı kılma çabasıyla, fikir, konuşma, ifade etme yetenekleriyle evreni içinde gizleyen özne olarak "ben" olmaya aday biricik varlıktır:

"Okumaz yazmaz biri olsam
Kayıtsız bir yabancı örneğin

Hüseyin Atlansoy Şiirinde “Ben/Kendilik” Kavramlarının Yansımaları

Ya da sürü sahibi bir çoban
Bir âsâ artsa bana
Kitaplarda bulunmayan
İsimler fiiller ve edatlardan
Evreni içinde gizleyen özneyim ben
Leyla çöllerde bir kayıp zamir
Yolu bitirip menzile erişir isem
Sıfatlar nesnelere yeşerir
Ruha açılan sözüm ben
Faniliğe kapı gövde
Kıydan kesen kılıç
Açıkça gösterilen simge” (Atlansoy, 2016: 279)

“Yeğnik Âsâ Dar Geçit İnce Beden Tül Kader” adlı şiirin birinci bölümünde Atlansoy’da iki farklı “ben”in çatışması söz konusudur. İnsan, bir ailede dünya hayatına başladığında ilk yapılan iş ona bir isim vermek ve kimlik belgesi almaktır. Kişinin çocuğuna ilk kez kimlik belgesi alma işlemine nüfusa kaydetmek denilir. Şair bu işleme gönderme yaparak “Yanlılıkla iki kez/ Kaydetmişler dünyaya beni” diyerek iki farklı “ben”e işaret eder. Oysaki insan biricik ve tek olarak dünyaya gelir. Şair bu şekilde dünyaya gelmediğine göre iki farklı “ben”den söz etmektedir. Nitekim sonraki dörtlükte bir nüfus düzeltisi yaparak öldüm der okuduklarımızın (doğrudan şiirin kendisi ya da başka bir şey) ölene ait olduğu dolayısıyla kendisinin (asıl “ben”) hala hayatta olduğunu belirtir.

“Yanlılıkla iki kez
Kaydetmişler dünyaya beni
Bundandır yalan
Söylediklerimin hepsi
Bir nüfus düzeltisi
Öldüm işte ben
Okuduklarınız gidenin
Temreni gümüştür” (Atlansoy, 2016: 301)

Şiirin ikinci bölümünde aslında ölenin iki farklı “ben”den şairin hatıralarındaki “ben” olduğu anlaşılmaktadır. Daha önce de ifade edildiği gibi Atlansoy şiirinde hatıralar ve özgeçmiş önemli bir yer tutar. “Kolum kurtulur bir gün anılardan” ifadesi özellikle şairin özgeçmişine yaptığı önemli bir göndermedir. Ayrıca “söz ve kalp” Atlansoy’un önem verdiği kavramlardır. Bu iki kavram onun “ben” inşasında önemli bir yer tutar. Söz, şiirdir, yerine göre insan olma bilincidir ki belki onda hayatın anlamıdır; kalp ise temizliğin, saflığın, kendi olabilmenin önemli bir unsurudur. *Hece* dergisinin 262. sayısında kendisiyle yapılan bir söyleşide “söz ve kalp”le ilgili şiirdeki yaklaşımın aynısı vardır. Anılan söyleşide insana bakışının İslam düşünürleri Cüneyd-i Bağdâdî, Fahreddin Râzî, İmam Gazali gibi kalp (gönül) merkezli olduğunu belirterek Batılı ilim adamları gibi kalbin kan dolaşımı bağlamında sadece ilmi bir yaklaşımla ele alınmasını reddeder. Hayattaki en büyük kozunun “sözü söylemek, durup dinlenmeden o sözde durmak, o sözde yürümek, söze sadık kalmak” (Komisyon, 2018: 63-64) olduğunu belirtir. Aslında “söze sadık kalmak” da bir anlamda gerçek “ben”e ulaşmada önemli bir eşiştir:

“Toprakta örtüşür söz ile sükût
Kolum kurtulur bir gün anılardan
Dağlar dumanlı çivi pus yağmur felâket
Yine de küf tutmadı kalbimiz -büyürken hasret
Bir tabanca erir; erir gölgen sözünü kaybedersen” (Atlansoy, 2016: 302)

“Dünya; O Malum Karavana” adlı şiirde ölüm sonrasının kaygısını taşıyan bir “ben” vardır. Şair, şiirde ilkin “Dünyayı tutan o derin çiviler/Bak birazdan sökülecek gibi” dizeleriyle dünyanın sonunu yani kıyameti tasvir eder. Elbette ölüm, kıyamet insanın pek de arzu etmediği mutlak sondur. Ölüm sonrası, bir varoluş sorunu olarak her şairin zihnini ister istemez meşgul etmiştir. Kimi şairler buna kendi içlerinde bir cevap bulup ruhunu teskin ederken kimi şairler de cevapsız kalan bu durumla baş edememişlerdir. Atlansoy; meseleye dinî bir bakış açısıyla yaklaşan, Kur’an’ın ifadesiyle “annenin evladında kaçtığı o dehşetli günde” Allah’tan kendisini yalnız bırakmayıp gözetmesini isteyen bir “ben” konumundadır:

“Havuzda mı ateşe mi o deli haykırış
Kafalarımız üzerinde
Bir fok balığı gibi duran
Saçlarımıza benzeyen dünya
Dünya: yanında mı yalımın
Ayakların suya erecek mi
Dağılsın ruhumun çatkısı mızraklar
Ufalanıp yeraltı rüzgârlarında hedefsiz
Kimse kimseyi tanımazken
Tanıyıp gözetsin beni” (Atlansoy, 2016: 330)

“Serseri” adlı şiirde Atlansoy “ben” meselesine felsefî bir yaklaşımla eğilir. Belli bir işi ve yeri olmayan, başıboş kimse anlamına gelen serseri kelimesi, şairin kendi durumu için uygun gördüğü bir sıfattır. Serseri kelimesi bir benlik krizine işaret etmektedir. Çünkü başıboş olmak bir yere aidiyet hissetmemek, ilk iki mısırda da belirtildiği gibi “ben”e ulaşmak için son bulması gereken hallerdir. Şair dünyada bir yerinin ve adresinin olmadığını dile getirerek -Tanrı’dan onun uygun gördüğü bir konumda- kimliğinin hatta serüveninin başkalarınca bilinmesini ister. Yani şair başkalarınca bilinmeyi istemektedir. Aslında şiirde bilme ve bilinme isteği iç içedir. Şiirin sonuna doğru tasavvufî bir yaklaşım kendini iyice hissettirir. Atlansoy, “bazen efendi gibi görünen bir serseriyim” der ve hakikate köle olma isteğini de ekler. Yani şair Tanrı’nın bir kulu olduğunun farkındadır ve onun “ben” duygusunda bu önemli bir yere sahiptir. Son bölümdeki “budala, sahil/deniz, ulaşma/erişmek, dünya” kavramları mutasavvıf şair Kaygusuz Abdal’ın *Budalaname* adlı eserini çağrıştırmaktadır. Öyle olmasa bile bu kavramlar tasavvuf bağlamında ele alınmalıdır. “Zekâca geri olan” anlamına gelen “budala” kelimesinden gelen budalalık şaire göre geçici olan dünya için en uygun vasıftır. Şair bu denizde devamlı kürek çekmesine hatta karşı sahillere de ulaşmasına rağmen Hakk’ı derinliğine bilmeye bir türlü ulaşamaz. Çünkü tasavvufta insanın dünyaya gönderilmesindeki maksadın “kendi”ni ve ‘Hakk’ı bilmek olduğu ifade edilir. Ayrıca “kendini bilen cümle eşyanın aslını ve fer’ini bilir.” (Güzel, 1981: 126-127). Bu sebeple şair bütün ömrünü bu manada “kendilik bilgisi”ne erişmek için harcamıştır:

Hüseyin Atlansoy Şiirinde “Ben/Kendilik” Kavramlarının Yansımaları

“Dünyada ne yerim var
Ne adresim
Beni dilediğin yere koy
Artık bilinsin kimliğim
Ne arayanlar buldu beni
Ne sular yundu beni
Lütfet
Bilinsin artık serüvenim
Bir serseriyim
Bazen efendi hüviyetli
Bilinsin kalbimdeki
Hakikate köle olmak isteği
Aldırışsız kürek çekiyor ellerim
Bir budalalık sandalı dünya
Ulaştığım sahiller kıyı kaldılar
Derinliğine bilme rüyasında” (Atlansoy, 2016: 350)

“İyicil Tilki” adlı şiirde “ben”le birlikte “biz” vurgusu da dikkat çeker. Şiirde Atlansoy’un “ben”ine yönelik en önemli kavram “sol kollu” tamlamasıdır. Atlansoy, Mustafa Kutlu tarafından şiir söyleme tekniği bakımından “solak boksör” şeklinde nitelendirilir. Bu nitelemeyi sonraki yıllarda şair İhsan Deniz “sol kollu şair” şeklinde yineler. Şair, farklı zamanlarda hem şiirinde hem de yazılarında bu duruma değinir. İlk zamanlarda bu niteleme hoşuna gitse de zamanla “İki sağım var aslında” dizesindeki gibi alttan alta ironik bir itirazda bulunur. Şiirde ayrıca ben-öteki bağlamında Atlansoy, ironik bir şekilde sanatsever/ölüseven olarak nitelediği ama aslında sanattan ve değerlerden uzak kimseler ve kendi arasında bir uyumsuzluk halinden hareketle kendi “ben”inin sınırlarını da netleştirmiş olur. Çünkü bireyin “kendi bilincine varması kendisini bir “ben” olarak algılayıp kendisiyle kendi olmayan/öteki arasındaki sınırı çizmesi ve böylece kendisi olmayanın da farkında olması” ile mümkündür (Efil, 2016: 52):

“Sanatsever halkım -mesaini aksatma
Kötülük yapıver bugün- işte sana izin
Sol kollu diyorlar ya bana sakın aldanma
İki sağım var aslında
Ölüseven halkım bak biz iyiydik
Az konuşur
Birbirimizin kalbine olmadı yüreğine değerdik
Sağdan sola çevirinceye kadar bakışımızı
Yüzümüzden yüzyıllar geçirirdik” (Atlansoy, 2016: 389)

“Vertigo” adlı şiir kozmik bir bakış ile tasavvufî bir yaklaşımın iç içe geçtiği ve bunlara şairin “ben”inin de eşlik ettiği bir örnektir. Atlansoy şiirinde bu kozmik yaklaşımı sıkça görmek mümkündür. Şiirin ilk iki dizesinde Atlansoy, dünyanın dönüşünü, - daha doğrusu başının dönüşünü- yaşarken ettiği dansa bağlar. Bu, - Homeros’un “önce dans vardı” sözünü hatırlatsa da- Mevlevilikteki bir nevi dans/seremoni olan sema töreni ile dünyanın dönüşü arasında bir ilgiye göndermedir. Şiirin genelinde bir kıyamet tasviri de yapılır. Şair ne kadar da farklı konulara temas etse

de şiir de asıl olan kendi “ben”idir. Farklı şiirler/yazılarında olduğu gibi burada da “ikindiyi aşmak ve akşama ulaşmak” ifadeleriyle orta yaşlılıktan yaşlılığa geçişe atfı yapar. Şiirin son dizesinde “kendilik” kavramını tevriyeli bir şekilde kullanarak hem çok anlamlılığa kapı aralar hem de kendi “ben”ine gönderme yapar:

“Öyle bir dans etmişim ki yaşarken
Hala başı dönüyor dünyanın
(...)
Yer sarsılıyor göğün öpüşüyle
İkindiyi aşan akşama ulaşan gülümseyişimden
Kabul edilmiş bir budalalıkla
Dönüyor hala başı dünyanın kendiliğimden” (Atlansoy, 2016: 402)

“Akrep” adlı şiir, Atlansoy’un zaman ve ölüm üzerine eğildiği bir metindir. Elbette buradaki ölüm kendi ölümüdür. Zaman, şairin algısında tabutunun çivilerini çakan bir çekiç ifadesiyle somutlaşır. Ölüm ise şairin suretinin çalınmasıdır. Her ne kadar ölüm Atlansoy’un Tanrı inancıyla bir noktaya kadar dengeleyebildiği bir mesele olsa da “ben”in en çok aşmaya çalıştığı bir durumdur. Bu noktada “sevgili” en büyük sığınak konumundadır. Bu sebeple şair “Afedersiniz mücade eder misiniz/Biraz konaklasam kalbinizde” diyerek kalbini biraz olsun teskin etmeye çalışır:

“En son saniyede birden
Üstelik hiç umulmadık bir yerden
Suretimi çalan hayaletin gülümseyişinden
Kimbilir belki bir çerkez düğününde
Tabutum üstünde sanki bir çekiç
Gibi ilerliyor zaman.
Tüccar terzi Azrail
Dikerken bembeyaz elbisemi
İçimde can var mı ya dirim
Yoksa tül inceliği” (Atlansoy, 2016: 403)

“Kendilik Giysisi” adlı şiir doğrudan “ben felsefesi/kendilik bilgisi”ne eğilen bir metindir. Şiirde kendilik/benlik, elbise kelimesi ile somutlaştırılır. Şair -varoluşçu olmamakla beraber- insanın dünyadaki varoluş serüveni varoluşçuluk anlayışına benzeyen bir yaklaşımla dünyaya gönderilme ve benliğin inşası şeklinde ele alır. Yukarıda varoluşçu felsefecilerden Sartre’in görüşlerine değinilmişti. Ona göre varoluş öz’den önce gelir. Yani insan ilkin var olur, kendiyi karşılar, dünyada ortaya çıkar ancak ondan sonra kendi kendisini tanımlar, özünü ortaya koyar yani “ben”ini inşa eder. İnsanın dünyaya çıplak gelmesi, varoluş; kendilik giysisiyle donanması da öz’ünü inşa etmesi yani benliğini oluşturması arasında elbette açık bir uyum görülmektedir. Ayrıca “bıraktı beni” ibaresi, varoluşçuların “dünyaya fırlatılmak” anlayışını hatırlatmaktadır. Atlansoy için “kendi”si çözüm bekleyen en önemli ve hayati bir sorudur. Bu sebeple o, kendi varoluşunu anlamlandırmak, kendisini kavramak ve genel varoluş içerisinde bir yere oturtmak istemektedir. Yine de onu bir varoluşçu olarak algılamak, varoluşçular ile arasında bir ilgi kurmak doğru değildir (Kahraman, 1992: 24).

Nitekim şair, şiirin ikinci bölümünde varoluş meselesine metafizik bir yaklaşım getirir. Dünyadaki varoluşumuz şaire göre gerçek hayatın bir denemesi gibidir. Bu bölümde kendilik, can/ruh anlamında kullanılır. Menzile erince/ölmüş sahibi yani

Hüseyin Atlansoy Şiirinde “Ben/Kendilik” Kavramlarının Yansımaları

Tanrı “kendilik elbisesi”ni -emanetini- geri alacak ve insan da böylece hakiki hayata yani “Mutlak ben”e ulaşacaktır:

“I
Aa
Beni bıraktı
Birden buldum kendimi
Aman yarabbim burası
Dünya şişesi
Burada dikiliyor
Çıplak geldik - kendilik giysisi
II
Prova bitti - çoktan
Giydim ancak çıkaracağım üstümden
Sıkıyor - yeryüzünde
Varınca menzile alacak sahibi” (Atlansoy, 2016: 432)

“VII- Saklı” adlı şiirde doğrudan “ben”le ilgili bir ifade, ek geçmemesine rağmen yine de şairin “ben”ine işaret edilir. Atlansoy’un saklı bahçelere benzettiği saklı kimselerden birisi de ta kendisidir. Şair birçok söyleşisinde konuşmayı çok sevmediğine değinir. Bu sebeple kendisiyle söyleşi yapanların çok zorlandığını belirtir. Ayrıca şair Anadolu’nun küçük bir ilçesinde yaşamayı tercih ederek bir nevi gözden ırak olmayı da tercih etmektedir. Bu gibi özellikleriyle o, aslında saklı bir kimsedir. Fakat bu saklı kimse, sözleriyle kendisi aşikâr etmektedir. Atlansoy da bir şair olarak şiiriyle kendisini çoğu zaman sakınımsız anlatmaktadır. Bu yönüyle sözü şiirdeki ifadeyle onun aynası olmaktadır:

“Saklı bahçeler gibi
Saklı kimseler vardır
Ayna gibidirler
Sözlerinin içinde” (Atlansoy, 2016: 466)

“Divâne Divana Gelmez” adlı şiirin ilk bölümünde şair merkeze kendisini yerleştirir. Şiirde “kendine dönmek” ve “kendini tanımlamak” ifadeleriyle Atlansoy doğrudan ben/kendilik’e işaret eder. Ayrıca kendi ismini de şiire dahil etmeyi ihmal etmez. Şair, öğretmendir; okulda mantık dersi anlatmakta öğrencileri mantık dersinden sınav yapmaktadır. Mantık dersinde sevdiği konu da özdeşliktir. Özdeşlik bir şeyin kendisiyle özdeş olduğunu dile getiren mantık ilkesidir. “İnsan insandır” cümlesi örnek olarak verilebilir. Şairin buna verdiği örnek “Hüseyin Atlansoy Hüseyin Atlansoydur” cümlesidir. Yani “Hüseyin Atlansoy” “kendi”si olan, “kendi”sinin farkında olan bir bireydir. Bunun beraber Atlansoy kendisini tanımlarken yine mantıktaki üçüncü halin imkânsızlığı ilkesinde olduğu gibi “Bir insan ya ölüdür ya diridir” gibi bir yaklaşımı doğru bulmaz:

“Herkes dönüyor - kimi mutluluğa kaçarak
Kimi ustalığa - göç mevsimi ya- yalan yok
Ben de dönüyorum - kendime sözlerime
Anahtarları veriyorum patrona - yazıevi
Mantık dersini yıkıyorum sınav kâğıtlarına

Döneceğim ya - gözleri akşam yeşil
Sabahları kahverengi bir inceliğe - Olsun
Oluyor olacak - mantık mı- bir tek özdeşlik
Sevdiğim hani şöyle:
'Hüseyin Atlansoy Hüseyin Atlansoydur'
O kadar işte - Sahi biri - şiirimizin hüseyin
Olmayanı benle şu demişti - kırıldım ama fazla değil
Çünkü az güzel çok ayıptır - bir tek özdeşlik sevdiğim
Şu ya da bu olmayan diye tanımlamam ki kendimi" (Atlansoy, 2016: 467)

"Yol Çap" adlı şiir, Atlansoy'un özgeçmişinden beslenir. Şiirin ilk bölümünde şair kendine dönmekten söz eder. İnsan hayatın koşuşturmacası içinde farklı kimliklere bürünebilir. Bu bölünme kişinin kendisini ihmaline yol açar. Böylesi bir noktada şair kendine dönmeyi yeğler. Diğer mısradaki şair zekâsıyla baş edilebileceğini ama saflığı ile asla edilemeyeceğini söyler. Saflık kelimesinin farklı anlamları olsa da burada şairin kendisine temizliği yakıştırdığını söylemek mümkündür. Ayrıca bu kelime şairin söz/şiiriyle de ilintili bir kavramdır. Şiirin ikinci bölümünde şair bir İğdır yolculuğundan bahseder. İğdır'a şair somut olarak tek gidiyorsa da yalnız değildir. "Ben" ve "kendi" olarak gitmektedir. Normalde ben ve kendi kavramları aynı şeyi ifade etse de Atlansoy burada -aynı anlama geldiğini ima ederek- ikisini farklı anlamlarda kullanır. Nitekim şair "kendi"yi sahiplenmeyi bırakınca cesediyle baş başa kalır. Dolayısıyla şiirde "ben" insanın somut varlığını/cesedi, "kendi" ise özü/cevheri yani canı/ruhu temsil etmektedir:

"Layenfa
Kendime dönüyorum
Zekamla başedebilirler saflığımla asla!
II
İğdır'a
gidiyoruz - 3 ekim 1993 saat ikibuçuk
Es İğdırlı - gidiyoruz derken çoğul ben ve kendim
Onu da bırakmıyorum arkadaş oluyor - sahi bu kendim
Benden ayrı mı-tutturduk bir kendilik-kızların ki sevimli
En azından - oyuncuğu bile var-neyse ben ve kendim
Gidiyoruz (...)
Bırakıveriyorum kendiyi sahiplenmeyi
Yaşasın-Cesedim şimdi iyi" (Atlansoy, 2016: 471-472)

"Kelimem Uyur Kızıl Kanar Yeni Yara" adlı şiirde pasaport ve kimlik kelimeleri üzerinden doğrudan "ben"e işaret edilir. Uluslararası seyahat belgesi olan pasaport'un yokluğu ve "kimliğim kayıp" ifadeleri şairin benliğine yönelik soru işaretleri doğurmaktadır. Kimlik kelimesi, nüfus belgesi ve kişinin "ben" olma değerleri şeklinde iki anlamı vardır. Bu durum, yaşanan çağa şairin yabancılaştığı anlamına da gelmektedir. Bir diğer mesele şairin "ben"i için kelime ve yara imgelerinin önemidir. Şairin bu yabancılaşmaya karşı koyabileceği yegâne silah kelimesi/sözü/şiiri ve yara/dertleridir:

"-Pasaport?
-Yok pasaport kimliğim kayıp

Hüseyin Atlansoy Şiirinde “Ben/Kendilik” Kavramlarının Yansımaları

Bak! Hepsi yüzümde kanayan yara
Kelimem uyuyor
Özenle uyutuyorum onu yeşillikler içinde
Dişil bir yanı var sanki - bebeksi yumuk uçkun
Bir gün uyandıracacağım onu hızla sarsarak
Sarsılarak kalkacak elbet bir haykırışın
Kıpkızıl şafağına” (Atlansoy, 2016: 474)

“Kasırğa; Naklen”, adlı şiir, ilginç bir yaklaşımla şairin kendisini kasırganın yerine koyduğu bir metindir. Büyük çaplı ve çok şiddetli Beufort ölçeğine göre saatte 75 milden fazla hızla ve dönerek esen tropik rüzgâr olarak da adlandırılan kasırgalar çoğunlukla tropikal iklim kuşağındaki bütün sıcak denizlerde görülür. Bu kasırgalar son zamanlarda televizyonlarda canlı yayınlanmaktadır. Şiirin adı bu duruma işaret eder. Şairin kendisi ile kasırğa arasında kurduğu ilgiyi sanatına yönelik düşünmek mümkündür. Tıpkı bir kasırğa gibi şair de “şiir dünyası”nda şiiriyle bir etki bırakmaktadır. Elbette bu etki olumsuz değildir. Buradan şairin kendi şiirini önemli bir mevkide gördüğünü yorumlamak mümkündür. Öte yandan Atlansoy, “Hiç; ‘yok’tan iyidir demişim ya” örneğinde olduğu gibi sık sık kendi dizelerini başka şiirlerinde tekrar ederek merceği yine kendisine çevirir:

“İşte izlediniz - İşte kasırğa naklen
Şanslısınız seyr ettiniz işte ben eser iken
Üstelik antenleriniz kırıldı değil mi bu seyrin şiddetinden
Bense kaçırdım vardır umarım bir yerlerde kaydı
Seyr bendim an’ı seyran eyledim” (Atlansoy, 2016: 489)

“Yasak Bulut” adlı şiirde şair kendi “ben”ini tabiat üzerinden anlatır. Yaşadığı boşluk hissi sebebiyle şair kendisini saklı bulut şeklinde tanımlar. Bulut; serbest bir hava kütlelerinde toplanmış, gözle görülebilir su damlacıkları, buz kristalleri veya her ikisinin karışımından oluşan yapı şeklinde tanımlanabilir. Ayrıca gökyüzünde sabit bir yeri olmayıp rüzgârın da etkisiyle mütemadiyen bir gezinti halindedir. Şair, “saklı bulutum gören olmaz” ifadesiyle gözden irak olmaktan, başkalarınca fark edilmemekten yakınmaktadır. Yazar ve şairlerin ya da bütün sanatçıların belki halet-i ruhiyeleri böyledir, denilebilir. Uzun uğraşlar, emekler neticesinde ortaya koydukları eserlerin insanlar tarafından yeterince takdir edilmemesi onlarda bir bıkkınlık hissi oluşturabilir. İşte böyle bir hisle Ahmet Hamdi Tanpınar 4 Mart 1961 tarihli günlüğünde “Etrafımdaki sükût halkası âdeta bir suikast mahiyetiyle devam ediyor. Şiir kitabım, şiirim hakikaten biçare mi? Ben biliyorum ki bu kitaptaki beş on manzume ile Yahya Kemal’den sonra Türk şiirinde en mühim işi yaptım. Dili bugünkü kuruluşundan kurtardım. Ama kime ne anlatabilirsin? Bir gün elbette bana döneceklerdir. Fakat ne zaman?” şeklinde hayıflanmaktan kendini alamaz (Tanpınar, 2008, s. 260). Aynı ruh haliyle Atlansoy da son dizede “Yağsam ne yağsam ne” gibi ironik bir yaklaşımla böylesi ağır bir durumu hafifletmeye çalışır:

“Saklı bulutum ben gören bulunmaz
Ne şimşek dokunur ne ısıtır güneş
Kimseler bilmez kimim kimin kalbinde
Derinliğinde bir sessizliğin gülümserim
Kendine saklı kendine yasak

Bir bulut ki tutarım kendimi
Yersiz ve yurtsuz bulunurum hep
Yağsam ne yağsam ne” (Atlansoy, 2018: 16)

“Spekülasyon” adlı şiir, şairin zaman-ölüm-kendilik arasında ilgi kurduğu bir metindir. Şair kendi gençliği ile bahar ve yine kendi orta yaşlılığı ile yaz arasında bir benzerlik kurarak yaz ormanına geçmekten söz eder. Atlansoy’un “kendilik” vurgusu onun bu meseleye kafa yorduğunun bir delilidir. Şair delikanlıdır yaza gelince gözlerinin güneşten sakınmayacağını ifade ederek bu şekilde belki “kendiliğini” bulabileceğini ifade eder. İnsanın bütün ömrü “kendilik/ben olma” mücadelesiyle geçer. Bunun için şairin güneşe bakma metaforuyla anlattığı birtakım zorluklara katlanmak gerekir. Şair bunları göze almaktadır. Şairin “kendilik” arayışında metafizik de ona eşlik eder. O bir yandan kendiliği bulmayı umut ederken sağ yanındaki bebeğin ölmesinden söz eder ve hemen sureyi yani cenaze için yapılacak duayı/merasimi beklemeden şairi ya da bebekliğini yani ona ait bir “ben”i kefenleyeceklerdir:

“sağanak sicim ve çisenti
belli ki baharın urgan ip ve ipeği
tutunup hızla yaz ormanına geçeceğim
güneşe dikeceğim o bilmezlikle gözlerimi
delikanlıyım ya - sakınmayacağım kendimi
kimbilir bulmak için kendiliğimi
ölüverecek sağ yanımdaki bebek
kefenini sımsıkı saracaklar beklemeden sureyi” (Atlansoy, 2018: 21)

“Sil İnerek” adlı şiirde de “kendilik” kavramı merkezi işgal eder. Şiirin adındaki silmek ve inmek kelimeleri silinmek şeklinde anlamlandırmaya uygun olup bu yönüyle “kendilik/benlik” meselesinde tamamlayıcı bir anlama da sahiptir. Şair kendiliğinin ve onun çevresindeki buz denizinin farkındadır. Gözyaşındaki tuz, buz denizini eritmeye yeter, böylece şair kendiliğe ulaşır. Fakat burada dikkat çekici nokta şair kendiliğe hızla düşmekten söz ederken ‘silinerek’ ifadesini de ekler. Yani kendilik ve silinmek/yok olmak arasında bir bağ kurar. İşte bu noktada “kendilik” meselesi metafizik bir anlam kazanır. Atlansoy, hakiki kendiliğin aslında bir nevi kendinde vazgeçme, benliği ana hedef olarak belirlememe şeklinde olabileceğini ihsas ettirir. Bunun için de kendiliğin etrafındaki buz denizi olarak nitelendirilebilecek hırs, aç gözlülük, nefret gibi kötü huyların yok edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır:

“simsiyah gülümsüyor gözlerim
kendiliği çevreleyen buz denizinde
ve ilk kayıp tuzunu bırakıyor
kirpiklerimden toprağın
o kavi devinimine
hızla düşüyor kendim
Kendilik’e
silinerek” (Atlansoy, 2018: 30)

“Duvar” adlı şiirde de kendilik’e gönderme yapılır. Atlansoy, ‘rüya-Freud ve kendilik’ arasında bir ilgi kurarak rüyanın tıbbi amaçlı, bir hekime anlatılmasını bireyin kendisini azaltması olarak değerlendirir. Aslında “kendilik” azaltılmamaktadır.

Hüseyin Atlansoy Şiirinde “Ben/Kendilik” Kavramlarının Yansımaları

Burada şair “kendilik” ve modern bilim arasında bir çatışmaya ve kendiliğin korunması gerektiğine işaret eder:

“Göz kapaklarınız bir uykuyu özler kabul
Ne çok freud var değil mi bu kadar az rüyaya
Azaltırsınız sürekli kendinizi - sanki
Kendilik azaltılabilirmiş gibi” (Atlansoy, 2018: 21)

Sonuç

İnsanın doğrudan benliğine, bilincine işaret eden “Ben felsefesi” kökleri eski çağlara kadar uzanan, günümüze değin de sistemleşerek etkinlik alanını genişleten bir anlayıştır. “Ben bilinci” üzerine Batılı felsefeciler kadar İslam felsefecileri de yazılar kaleme almış, kavramın neliği üzerine fikir yürütmüşlerdir. Felsefedeki bu gelişmeler elbette edebiyat üzerinde de etkisini gösterir. Şairler, ben bilinciyle şiir yazmanın yanı sıra kavramı, poetik yaklaşımlarının içerisinde ele alırlar. Bütün şairlerde bir “ben bilinci” olduğunu görülmekle beraber, yine de hepsinin “ben” şairi olduğunu söylemek mümkün değildir. Hüseyin Atlansoy, “ben bilinci” kuvvetli; hatta şiirinin merkezinde “ben”in yer aldığı bir şairdir. Onda özellikle imgeler üzerinden şiirde “ben”in görünümleri ortaya çıkar. Şairin sıkça kullandığı “kartal, kaplan, zenci-esmer” gibi metaforik imgelerle “ben” şiire dâhil edilir. Atlansoy, ilk kitabı *İntihar İlacı*’nda “ben”ini ölümün karşısında hayatın yanında konumlandırmayı tercih eder. Burada ölümü alt etme çabası belirgindir. Genç bir şair olarak şiiriyle, hayatın karşısına çıkardığı zorluklarla baş etmeye çabalar. Bu mücadelede şairde “ben bilinci”ni gittikçe güçlendirir. Şair, 2005’te yayımladığı *Karşılama Töreni* ile “özne”, 2013’te yayımladığı *Gösteri Uçuşu* ile de “kendilik” kavramını “ben bilinci”nin bir ürünü olarak şiirlerine dâhil eder. Bu kavramlarla beraber şairdeki “ben bilinci” felsefî bir boyut kazanır. “Evreni içinde gizleyen özneyim ben” dizesiyle şair, Şeyh Galib’in “hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen” dizesini hatırlatmanın yanı sıra tasavvufun insana bakışına da yaklaşır. Şair sonraki dönemlerde “kendilik” kavramını sıkça kullanır. Bu kavramların yer aldığı şiirlerde, dünyaya geçici olarak gönderildiğinin bilincinde, bu süre zarfında insan olmanın farkına vararak “yol”u sahih eylem üzerine tamamlamak zorunda olduğunun farkında olan bir “ben” tavrı sezilir. Yine Atlansoy’un dünya yolculuğunda “kendini bulma” çabasını “delikanlıyım ya - sakınmayacağım kendimi/ kim bilir bulmak için kendiliğimi” dizeleriyle görmek mümkündür. Bu dizeler ayrıca tasavvuftaki kişinin dünyada olgun bir insan olma mücadelesine de bir gönderme niteliği taşır. Görüldüğü gibi Atlansoy, olgunluk döneminde ben/kendilik kavramlarına daha çok felsefî/metafizik anlamlar yükler. Şairin meseleye yaklaşımı ve kavramlara yüklediği anlamlar çerçevesinde “kendilik bilinci” ile dünya yolculuğu ve bu süreçte kâmil bir insan olma çabasını öncelediği anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Aka N. (2010). Şair Ben’in Şiirsel Özne Merkezinde Öteki-Ben Oluşturması: Ergülen Şiirinde Kendilik Bilinci ve Yabancılaşma. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 1(10), s. 159-181.
- Altunkaya, H. (2013). Necip Fazıl Kısakürek’in ‘Ben’ Şiirinin Ontolojik Tahlil Yöntemi ile Çözümlemesi. *Birey ve Toplum*, 3(5), s. 137-154.
- Atlansoy, H. (2005). Ayna Ayna. *Yom Sanat*, (22), s. 57.

- Atlansoy, H. (1997). Poetika. *İpek Dili*, (10), s. 2.
- Atlansoy, H. (2006). Tabut Mu Çınar Mı Hayat Mı Yoksa Çınar Gölgesinde. *Hece*, (111), s. 70-71.
- Atlansoy, H. (2018). *Ya Sinek Sekiz Ya Buhurumeryem*. Ankara: Hece Yayınları.
- Atlansoy, H. (2016). *Yüzümdeki Eşik*. Ankara: Hece Yayınları.
- Cevizci, A. (2000). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Efil, Ş. (2016). Kendini 'Öteki'nde Fark Etmek: Ben-Öteki İlişkisinin Felsefî Uzantıları. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), s. 51-66.
- Fazlıoğlu, İ. (2015). *Kendini Aramak*. İstanbul: Papersense Yayınları.
- Foucault, M. (2014). *Özne ve İktidar*. (Çev. Işık Ergüden-Osman Akınhay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, Michel, Gutman, Huck, Hutton, Patrick H. (2001). *Kendini Bilmek*. (Çev. Gül Çağalı Güven). İstanbul: Om Yayınevi.
- Freud, S. (2010). *Psikanaliz Üzerine* (Çev. A. Avni Öneş). İstanbul: Say Yayınları.
- Fromm, E. (2019). *Sahip Olmak Ya Da Olmak* (Çev. Aydın Arıtan). İstanbul: Say Yayınları.
- Gazali. (1992). *Kimya-yı Saadet*, (Çev. Ali Arslan). İstanbul: Merve Yayınları.
- Hancıoğlu, H. (2013). Necip Fazıl Kısakürek'in Şiirlerinde Temalar (Yayımlanmamış Doktora Tezi). *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul (Tez No. 328540)
- Heidegger, M. (2008). *Varlık ve Zaman*, (Çev. Kaan H.Ökten). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Kahraman, M. (1992). Sır Köprüsündeki Yalnız. *Kayıtlar*, (23-24), s. 22-24.
- Kalkışım, M. M. (2010). Klasik Şiirde "Benlik" Psikolojisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar*, 3(15), s. 138-150.
- Kanter, M. F. (2007). Tanzimat Şiirinde İdeal İnsan Tipi. *Türk Kültürü İncelemeleri*, (16), s. 167-190.
- Karadeniz, M. U. (2018). İslam Sanatları Estetiği Açısından Klasik Türk Şiiri (Yayımlanmamış Doktora Tezi). *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Kocaeli (Tez No. 531768).
- Karataş, T. (2004). Hüseyin Atlansoy'un Şiirine İçten Bir Bakış Denemesi. *Hece*, (86), s. 71-80.
- Kaplan, M. (1986). *Tevfik Fikret*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kaya, A. (2014). İsmet Özel: Hayatı, Şiiri ve Poetikası (Yayımlanmamış Doktora Tezi). *İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul (Tez No. 388061).
- Kierkegaard, S. (2010). *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk* (Çev. Mehmet Mukadder Yakupoğlu). İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Komisyon. (2018). Şiir Buluşmaları: Hüseyin Atlansoy İle Şiir Üzerine. *Hece*, (262), s. 58-75.
- Sarıkaya, O. (2014). *İkinci Yeni'nin Boy Aynası*. Ankara: Hece Yayınları.
- Öcal, O. (2013). *Edip Cansever Bir Şair Bir Antagonist Tavrı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Hüseyin Atlansoy Şiirinde “Ben/Kendilik” Kavramlarının Yansımaları

- Özbahçe, O. (1999). Hüseyin Atlansoy’un Şiirini Okumak / B. Kar Dolu Derin Bir Ölünün Gözlerinde Gördüm Gözlerimi. *Hece*, (26-27), s. 36-48.
- Özel, İ. (2018). *Şiir Okuma Kılavuzu*. İstanbul: TİYO Yayınları.
- Özgen, M. K. (2015). Ben Felsefesi Yahut Hak Felsefesi. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, (5), s. 189-219.
- Sartre, J. P. (1967). *Varoluşçuluk Materyalizm ve Devrim* (Çev.Emin Türk Eliçin). İstanbul: Ataç Kitabevi.
- Tüzer, İ. (2008). *İsmet Özel: Şiire Damıtılmış Hayat*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2008). *Yaşadığım Gibi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (1988). *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- Tüfekçi, E. T. (2014). Hüseyin Atlansoy’la Karşılama Töreni Üzerine Söyleşi: “Zenci Olmayı Zenci Kalmayı Önemsiyorum”. *Hece*, (213), s. 122-124.
- Ulus, G. (2019). Orhan Veli Şiirinde Özne ve Varoluş Sorunsalı (Yayımlanmamış Doktora Tezi). *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara (Tez No. 568510).
- Uçar, M. (2004). Hüseyin Atlansoy: Anafordan Esenliğe Bir “Kaçak Yolcu”. *Hece*, (86), s. 106-108.
- Yalçın, Ş. (2011). Ben Neyim?. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, (2), s. 27-38.
- Yavuz, H. (1997). *Felsefe Yazıları*. İstanbul: Boyut Kitapları.
- Yurtoğlu, H. (2011). Hüseyin Atlansoy’la Yarım Bekleyebilir ve Şiir Üzerine. *Hece*, (179), s. 74-81.